การสื่อสารเชิงวัฒนธรรมผ่านพิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้า: กรณีศึกษาชาวไทพวน จังหวัดนครนายก

สุชาญวุฒิ กิ่งแก้ว[1]
อารีวรรณ หัสดิน[2*]
สมพร ธุรี[3]

Received 25 January 2026
Revised 21 April 2026
Accepted 23 April 2026

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง การสื่อสารเชิงวัฒนธรรมผ่านพิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้า: กรณีศึกษาชาวไทพวน จังหวัดนครนายก มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้าในฐานะกระบวนการสื่อสารเชิงวัฒนธรรม วิเคราะห์องค์ประกอบการสื่อสารเชิงพิธีกรรม และอธิบายบทบาทหน้าที่ของพิธีกรรมดังกล่าวต่อชุมชนไทพวน งานวิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเก็บข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก

ผลการศึกษาพบว่า พิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้าเป็นพิธีกรรมสำคัญที่สะท้อนระบบความเชื่อของชาวไทพวน ซึ่งผสมผสานพุทธศาสนา ความเชื่อเรื่องบรรพชน และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในท้องถิ่น พิธีกรรมดังกล่าวแสดงองค์ประกอบของกระบวนการสื่อสารอย่างครบถ้วน ได้แก่ ผู้ส่งสาร สาร ช่องทางการสื่อสาร และผู้รับสาร โดยการสื่อสารมิได้อาศัยภาษาเพียงอย่างเดียว หากเกิดขึ้นผ่านการกระทำเชิงพิธีกรรม เครื่องประกอบพิธี วัตถุ เวลา และพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งทำหน้าที่เป็นสัญญะทางวัฒนธรรมที่สมาชิกชุมชนเข้าใจร่วมกัน นอกจากนี้ พิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้ายังทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการเชื่อมโยงมนุษย์ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และบรรพชน เป็นพื้นที่ของการถ่ายทอดความเชื่อ คุณค่าทางวัฒนธรรม และอัตลักษณ์ไทพวนผ่านการมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชน โดยเฉพาะแนวคิดเรื่องความกตัญญู ระบบเครือญาติ และความสามัคคีของกลุ่ม ตลอดจนมีบทบาทในการสร้างความมั่นคงทางจิตใจของสมาชิกในชุมชนในช่วงเปลี่ยนผ่านของปีใหม่ตามประเพณีสงกรานต์

คำสำคัญ: การสื่อสารเชิงวัฒนธรรม พิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้า ชาวไทพวน บทบาทหน้าที่

[1] คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม
[2] คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี
[3] คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี
Email: [1] suchanwud.ki@spu.ac.th , [3] somporn_t@rmutt.ac.th
* Corresponding author email: areewan_h@rmutt.ac.th

CULTURAL COMMUNICATION THROUGH THE SUT SUEA SUT PHA RITUAL: A CASE STUDY OF THE TAI PHUAN IN NAKHON NAYOK PROVINCE

Suchanwud Kingkaew[1]
Areewan Hussadin[2*]
Somporn Turee[3]

Abstract

This research, titled Cultural Communication through the Sut Suea Sut Pha Ritual: A Case Study of the Tai Phuan in Nakhon Nayok Province, examines the Sut Suea Sut Pha ritual as a process of cultural communication, analyzes the elements of ritual communication, and explains the roles and functions of this ritual within the Tai Phuan community. The study employs a qualitative research methodology, with data collected through documentary research, in-depth interviews, focus group discussions, and participant observation in Pak Phli District, Nakhon Nayok Province.

The findings reveal that the Sut Suea Sut Pha ritual is an important ceremonial practice reflecting the Tai Phuan belief system, which integrates Buddhism, ancestor worship, and local sacred beliefs. The ritual demonstrates all elements of the communication process, including sender, message, channel, and receiver. Communication in the ritual is conveyed not only through language but also through ritual actions, ceremonial objects, material symbols, time, and sacred space, all functioning as cultural signs collectively understood by community members. Furthermore, the Sut Suea Sut Pha ritual serves as a mediating channel connecting humans, sacred beings, and ancestors, and provides a space for transmitting beliefs, cultural values, and Tai Phuan identity through the participation of families and the community. The ritual particularly emphasizes values of gratitude, kinship systems, and communal solidarity, and plays a significant role in fostering psychological stability among community members during the transitional period of the traditional New Year celebrated during the Songkran festival.

Keywords: Cultural Communication, Sut Suea Sut Pha Ritual, Tai Phuan People, Roles and Functions

[1] School of Communication Arts, Sripatum University
[2] Faculty of Liberal Arts, Rajamangala University of Technology Thanyaburi
[3] Faculty of Fine and Applied Arts, Rajamangala University of Technology Thanyaburi
Email: [1] suchanwud.ki@spu.ac.th , [3] somporn_t@rmutt.ac.th
* Corresponding author email: areewan_h@rmutt.ac.th

บทนำ

วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์มิได้ดำรงอยู่เพียงในรูปของขนบธรรมเนียม ประเพณี หรือความเชื่อเท่านั้น หากแต่ถูกถ่ายทอดและผลิตซ้ำผ่านกระบวนการสื่อสารที่แฝงอยู่ในวิถีชีวิตของผู้คน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “พิธีกรรม” ซึ่งนับเป็นพื้นที่สำคัญของการสื่อสารเชิงวัฒนธรรมที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดความหมาย คุณค่า และอัตลักษณ์ของชุมชนจากรุ่นสู่รุ่น พิธีกรรมจึงมิใช่เพียงการปฏิบัติทางศาสนาหรือความเชื่อ หากแต่เป็นกระบวนการสื่อสารที่เชื่อมโยงมนุษย์ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ บรรพชน และสังคมเข้าไว้ด้วยกันอย่างเป็นระบบ

ชาวพวน หรือ “ไทพวน” เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ในตระกูลภาษาไท–กะได มีถิ่นฐานดั้งเดิมอยู่บริเวณที่ราบสูงเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยมีเมืองคูณเป็นราชธานีของ “เมืองพวน” หรือ “เมืองเชียงขวาง” (เจนสุดา สมบัติ, 2548) ในเชิงประวัติศาสตร์ ชาวพวนถือเป็นส่วนหนึ่งของชนชาติไท ซึ่งมีถิ่นฐานเดิมอยู่บริเวณตอนกลางของประเทศจีน ก่อนจะอพยพลงมาทางตอนใต้ภายหลังการรุกรานของจีนในยุคราชวงศ์ฮั่น (บุนมี เทบสีเมือง, 2553) ต่อมาในสมัยขุนบรมราชาธิราช ได้มีการรวมอาณาจักรน่านเจ้าและส่งโอรสทั้งเจ็ดไปสร้างเมืองต่าง ๆ หนึ่งในนั้นคือ “ขุนเจ็ดเจือง” ผู้สร้างเมืองพวนหรือเชียงขวาง อันเป็นจุดเริ่มต้นของอาณาจักรพวน (สิลา วีระวงส์, 2539) เมืองพวนมีความรุ่งเรืองภายใต้การปกครองของกษัตริย์หลายพระองค์ เช่น เจ้าเจ็ดเจือง เจ้าเขียวคำยอ และเจ้าล้านคำกอง ซึ่งต่างส่งเสริมพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมประจำถิ่นอย่างเข้มแข็ง (โพไซ สุนนะลาด, 2537; ประดิษฐ์ ศิลาบุตร, 2558) อย่างไรก็ตาม เมืองพวนได้ตกอยู่ภายใต้อำนาจของอาณาจักรล้านช้าง เวียงจันทน์ และญวนในช่วงเวลาต่าง ๆ จนถึงสมัยกรุงธนบุรี ส่งผลให้ชาวพวนจำนวนมากถูกกวาดต้อนเข้ามาอยู่ในประเทศไทยจากปัญหาทางการเมืองและความขัดแย้งด้านอำนาจ (คำหลวง หน่อคำ, 2555) และมีการอพยพย้ายถิ่นเพิ่มเติมในช่วงเวลาต่อมา

ปัจจุบันชาวไทพวนได้ตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนขนาดใหญ่กระจายอยู่ในหลายจังหวัดของประเทศไทย โดยเฉพาะในพื้นที่ภาคกลาง เช่น จังหวัดนครนายก สระบุรี สิงห์บุรี ลพบุรี และสุพรรณบุรี ชุมชนไทพวนยังคงรักษาภาษา ความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรมดั้งเดิมไว้เป็นเอกลักษณ์ อาทิ ฮีต 12 คอง 14 พิธีเลี้ยงปู่ตา การละเล่นพื้นบ้าน และพิธีสะเดาะเคราะห์ ซึ่งสะท้อนความเชื่อมโยงระหว่างระบบสังคมและวัฒนธรรมที่สืบทอดต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน (คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2540) ในบริบทของจังหวัดนครนายก โดยเฉพาะในเขตอำเภอปากพลี ถือเป็นพื้นที่ที่ยังคงสืบทอดวัฒนธรรมและพิธีกรรมไทพวนไว้อย่างเข้มแข็ง

หนึ่งในพิธีกรรมสำคัญของชุมชนคือ “พิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้า” ซึ่งจัดขึ้นเป็นประจำทุกปีในช่วงเทศกาลสงกรานต์ เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ครอบครัวและการอุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษ พิธีกรรมดังกล่าวจึงเป็นหลักฐานทางวัฒนธรรมที่สะท้อนการสืบทอดความเชื่อ ความสัมพันธ์ทางสังคม และอัตลักษณ์ของชุมชนไทพวนในจังหวัดนครนายกได้อย่างชัดเจน พิธีกรรมนี้มีลักษณะเป็นพิธีต่อชะตาและสะเดาะเคราะห์ โดยมีองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับเสื้อผ้าและเครื่องบูชาหลากหลายชนิด เช่น ข้าวสาร หญ้าคา ข้าวเหนียวแดง ข้าวเกรียบปิ้ง กล้วย ดอกไม้ ธูปเทียน และเทียนเวียนหัว (พงษ์ พันธุ์ศิริ, 2557) แม้องค์ประกอบพิธีกรรมในแต่ละพื้นที่อาจมีรายละเอียดแตกต่างกัน แต่แก่นสาระด้านความหมายและคุณค่าทางวัฒนธรรมยังคงได้รับการสืบทอดอย่างต่อเนื่อง (สุรีย์ สะเภาทอง, การสื่อสารส่วนบุคคล, 24, มกราคม 2569)

ในด้านการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับพิธีกรรมของชาวไทพวน พบว่ายังมีจำนวนจำกัด และส่วนใหญ่มุ่งอธิบายพิธีกรรมในเชิงความเชื่อหรือโครงสร้างทางวัฒนธรรมเป็นหลัก ตัวอย่างเช่น งานของวรรณภา จันทร์อ่อน และอุมารินทร์ ตุลารักษ์ (2557) ที่ศึกษาพิธีกรรมแต่งแก้เสียเคราะห์ของชาวไทพวนบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี พบว่าพิธีกรรมดังกล่าวสะท้อนการผสมผสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิม พุทธ และพราหมณ์ อีกทั้งเครื่องประกอบพิธีกรรม เช่น ดอกไม้ ธูป เทียน และสายสิญจน์ ยังทำหน้าที่เป็น “สัญลักษณ์ทางการสื่อสาร” ที่เชื่อมโยงมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และทำหน้าที่เป็นกลไกทางสังคมในการสร้างเอกภาพและ

ถ่ายทอดคุณค่าทางวัฒนธรรมของชุมชน อย่างไรก็ตาม งานวิจัยดังกล่าวยังมิได้วิเคราะห์พิธีกรรมในฐานะ “กระบวนการสื่อสารเชิงวัฒนธรรม” อย่างเป็นระบบ จากช่องว่างทางวิชาการดังกล่าว งานวิจัยนี้จึงมุ่งเติมเต็มโดยนำกรอบแนวคิดการสื่อสารเชิงพิธีกรรม (Ritual Communication) ของ Carey และทฤษฎีสัญวิทยา (Semiotics) มาใช้ในการวิเคราะห์พิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้าในฐานะ “ระบบการสื่อสาร” ที่ประกอบด้วยองค์ประกอบของผู้ส่งสาร สาร ช่องทาง และผู้รับสาร ซึ่งทำงานผ่านการกระทำเชิงสัญลักษณ์ เวลา และพื้นที่ทางพิธีกรรม ด้วยเหตุนี้ งานวิจัยจึงมิได้เพียงอธิบายพิธีกรรมในเชิงความเชื่อ หากแต่เสนอการตีความใหม่ที่มองพิธีกรรมเป็นกลไกการผลิตและถ่ายทอดความหมายทางวัฒนธรรม อันนำไปสู่ความเข้าใจบทบาทของพิธีกรรมในฐานะสื่อกลางในการเชื่อมโยงมนุษย์ บรรพชน และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในมิติของการสื่อสารอย่างเป็นระบบ ข้อค้นพบดังกล่าวมีส่วนช่วยขยายกรอบการศึกษาพิธีกรรมจากมิติความเชื่อไปสู่มิติการสื่อสารเชิงวัฒนธรรม และเสนอแนวทางใหม่ในการทำความเข้าใจพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในฐานะระบบสื่อความหมายในสังคมร่วมสมัย

จากบริบทดังกล่าว การวิจัยเรื่อง “การสื่อสารเชิงวัฒนธรรมผ่านพิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้า: กรณีศึกษาชาวไทพวน จังหวัดนครนายก” จึงมุ่งศึกษาพิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้าในฐานะกระบวนการสื่อสารเชิงวัฒนธรรม โดยใช้กรอบแนวคิดการสื่อสารเชิงพิธีกรรมเป็นฐานในการวิเคราะห์ เพื่อทำความเข้าใจบทบาท หน้าที่ และพลวัตของพิธีกรรมในชุมชนไทพวน อันจะนำไปสู่การอธิบายว่าพิธีกรรมทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างมนุษย์ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ บรรพชน และชุมชนอย่างไร รวมถึงบทบาทในการสร้างและธำรงอัตลักษณ์ ความเชื่อ ความสัมพันธ์ทางสังคม ตลอดจนการเยียวยาทางจิตใจและการสร้างความมั่นคงทางจิตวิญญาณของชาวไทพวน จังหวัดนครนายก ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเข้าใจพิธีกรรมในฐานะระบบการสื่อสารเชิงวัฒนธรรมที่มีชีวิต และนำไปสู่แนวทางการส่งเสริมการจัดการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชุมชนอย่างยั่งยืนในบริบทสังคมร่วมสมัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์พิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้าในฐานะกระบวนการสื่อสารเชิงวัฒนธรรมของชาวไทพวน จังหวัดนครนายก
2. เพื่อศึกษาบทบาทหน้าที่ของพิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้าในการเป็นสื่อกลางเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ บรรพชน และชุมชน

การทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดการสื่อสารเชิงพิธีกรรม (Ritual Communication)

แนวคิดการสื่อสารเชิงพิธีกรรมมองว่า “พิธีกรรม” มิได้เป็นเพียงกิจกรรมทางศาสนาหรือการแสดงออกของความเชื่อ หากแต่เป็นกระบวนการสื่อสารเชิงวัฒนธรรมที่สังคมใช้ในการผลิต ถ่ายทอด และธำรงความหมายร่วมของสมาชิกในชุมชน พิธีกรรมทำหน้าที่เป็นทั้งพื้นที่และกลไกของการสื่อสารที่เชื่อมโยงมนุษย์ ความเชื่อ และโครงสร้างทางสังคมเข้าไว้ด้วยกันอย่างเป็นองค์รวม ในกระบวนการประกอบพิธีกรรมการสื่อสารปรากฏผ่านองค์ประกอบที่ครบถ้วนของกระบวนการสื่อสาร ได้แก่ ผู้ส่งสารซึ่งอาจเป็นผู้ประกอบพิธีหรือผู้นำทางพิธีกรรม ผู้รับสารซึ่งรวมถึงผู้เข้าร่วมพิธีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ถูกเชื่อว่าเป็นผู้รับรู้การสื่อสาร สื่อหรือช่องทางซึ่งประกอบด้วยเวลา สถานที่ และบริบทของพิธีกรรม ตลอดจนเนื้อหาสารที่ปรากฏผ่านการกระทำ บทสวด ภาษา ดนตรี และการกระทำเชิงสัญลักษณ์ต่าง ๆ (กาญจนา แก้วเทพ, 2553) แนวคิดนี้สอดคล้องกับกรอบการสื่อสารเชิงพิธีกรรมของ. Carey (1989) ซึ่งเสนอให้มองการสื่อสารในฐานะกระบวนการทางวัฒนธรรมมากกว่าการถ่ายทอดข้อมูลเพียงอย่างเดียว ซึ่งแยกการสื่อสารออกเป็นสองมุมมอง ได้แก่

การสื่อสารในฐานะการถ่ายทอด (Transmission) และการสื่อสารในฐานะพิธีกรรม (Ritual) โดยการสื่อสารเชิงพิธีกรรมมุ่งเน้นการมีส่วนร่วม การแบ่งปันประสบการณ์ร่วม และการยืนยันความเป็นสมาชิกของชุมชนผ่านการปฏิบัติซ้ำตามแบบแผน

จากมุมมองดังกล่าว พิธีกรรมจึงสามารถเข้าใจได้ในฐานะกระบวนการสื่อสารเชิงวัฒนธรรมที่ทำหน้าที่จัดระเบียบโลกทางสังคม การถ่ายทอดคุณค่า และธำรงอัตลักษณ์ของชุมชน ผ่านการกระทำเชิงพิธีกรรมที่สมาชิกยอมรับร่วมกัน งานวิจัยร่วมสมัยยังชี้ให้เห็นว่าการสื่อสารเชิงพิธีกรรมมีบทบาทสำคัญในการสร้างความเป็นชุมชนและการถ่ายทอดอัตลักษณ์ในบริบททางสังคมที่หลากหลาย (Anderson, 2011; Futaqi & Yenuri, 2023)

ทฤษฎีสัญวิทยา (Semiotic Theory)

ทฤษฎีสัญวิทยาเป็นกรอบแนวคิดที่ใช้อธิบายกระบวนการสร้างและตีความความหมายของมนุษย์ผ่านระบบสัญญะ ซึ่งครอบคลุมทั้งภาษา วัตถุ การกระทำ ภาพ เสียง และพิธีกรรม โดยสัญวิทยามองว่าความหมายมิได้ดำรงอยู่ในตัวสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยลำพัง หากแต่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างสัญญะ ผู้ใช้สัญญะ และบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่แวดล้อมอยู่ (Jadou & Al Ghabra, 2021; Behera, 2024) จากมุมมองนี้ สัญลักษณ์มิใช่สิ่งที่มีความหมายโดยธรรมชาติ หากแต่เป็นผลผลิตของข้อตกลงและประสบการณ์ร่วมของสังคม ความหมายของสัญลักษณ์จึงถูกสร้าง เรียนรู้ และธำรงไว้ผ่านการใช้ซ้ำในบริบททางวัฒนธรรม สัญลักษณ์ทำหน้าที่เชื่อมโยงโลกทางกายภาพกับโลกทางความคิด ความเชื่อ และคุณค่าทางสังคม อีกทั้งยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการถ่ายทอดอุดมการณ์ ความทรงจำร่วม และอัตลักษณ์ของชุมชนจากรุ่นสู่รุ่น (Jadou & Al Ghabra, 2021; Lotman, 1984)

นอกจากนี้ ทฤษฎีสัญวิทยายังเสนอว่าสัญญะมีโครงสร้างที่เปิดให้เกิดความหมายหลายระดับ ทั้งความหมายเชิงตรง (Denotation) และความหมายเชิงนัย (Connotation) ซึ่งทำงานร่วมกันอย่างเป็นพลวัต ความหมายของสัญลักษณ์จึงไม่ตายตัว แต่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามบริบททางสังคม เวลา และประสบการณ์ของผู้รับสาร (Jadou & Al Ghabra, 2021; Behera, 2024) แนวคิดดังกล่าวจึงถูกนำมาใช้ในการศึกษาพิธีกรรมอย่างแพร่หลาย เนื่องจากพิธีกรรมประกอบด้วยสัญลักษณ์หลากหลายรูปแบบที่ทำงานร่วมกันอย่างประสานสัมพันธ์ในการสื่อสารความหมายทางสังคมและจิตวิญญาณ (Hanson, 1981) ทำให้พิธีกรรมสามารถถูกทำความเข้าใจในฐานะระบบสัญญะทางวัฒนธรรมที่ใช้การกระทำเชิงสัญลักษณ์เป็นแกนกลางในการผลิต ถ่ายทอด และธำรงความหมายร่วมของชุมชน อีกทั้งยังสะท้อนอัตลักษณ์ ความเชื่อ และโครงสร้างทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ได้อย่างเป็นระบบ (Hanson, 1981; Lotman, 1984; Amri, 2025)

โดยเฉพาะแนวคิดของ Barthes ที่อธิบายความหมายของสัญญะในสองระดับ ได้แก่ ระดับความหมายตรง (Denotation) และระดับความหมายแฝง (Connotation) ซึ่งสะท้อนมิติทางวัฒนธรรม ความเชื่อ และอุดมการณ์ที่ซ่อนอยู่ในสัญญะนั้น ๆ แนวคิดนี้มีความสำคัญต่อการศึกษาพิธีกรรม เนื่องจากช่วยให้สามารถแยกแยะระดับความหมายที่ปรากฏในองค์ประกอบของพิธีกรรมได้อย่างเป็นระบบ

ในการศึกษาครั้งนี้ แนวคิดสัญวิทยาดังกล่าวถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์องค์ประกอบของพิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้า โดยพิจารณาว่าเครื่องประกอบพิธีกรรม เช่น เสื้อผ้า เครื่องบูชา ดอกไม้ ธูปเทียน หรือวัตถุอื่น ๆ ทำหน้าที่เป็น “สัญญะ” ที่มีความหมายทั้งในระดับรูปธรรมและนามธรรม กล่าวคือ ในระดับความหมายตรง สัญญะเหล่านี้หมายถึงวัตถุหรือสิ่งของที่ปรากฏโดยตรงในพิธีกรรม ขณะที่ในระดับความหมายแฝง สัญญะเดียวกันสื่อถึงความเชื่อเรื่องการปกป้องคุ้มครอง การสะเดาะเคราะห์ ความเป็นสิริมงคล ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์และบรรพชน

การประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดนี้ทำให้สามารถวิเคราะห์สัญญะในพิธีกรรมได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยเชื่อมโยงระหว่างลักษณะเชิงรูปธรรมของวัตถุในพิธีกรรมกับความหมายเชิงนามธรรมที่ถูกสร้างขึ้นในบริบททางวัฒนธรรมของชุมชนไทพวน ส่งผลให้การวิเคราะห์พิธีกรรมมิได้จำกัดอยู่เพียงการอธิบายขั้นตอนหรือความเชื่อ หากแต่สามารถตีความพิธีกรรมในฐานะ “ระบบสื่อความหมาย” ที่ประกอบด้วยสัญญะหลากหลายระดับ ซึ่งทำหน้าที่ถ่ายทอดและผลิตซ้ำความหมายทางวัฒนธรรมของชุมชนอย่างเป็นพลวัต

แนวคิดเชิงตีความและกระบวนการในการศึกษาพิธีกรรม

การศึกษาพิธีกรรมในกรอบมานุษยวิทยาร่วมสมัยได้เคลื่อนจากการอธิบายเชิงโครงสร้างหรือหน้าที่นิยม ไปสู่การให้ความสำคัญกับ “ความหมาย” และ “ประสบการณ์” ของผู้เข้าร่วมพิธีกรรมมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในสายมานุษยวิทยาเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Anthropology) และมานุษยวิทยาเชิงตีความ (Interpretive Anthropology) ซึ่งแนวคิดของ Geertz (1973) และ Turner (1969) ถือเป็นฐานคิดสำคัญที่สามารถบูรณาการร่วมกันเพื่ออธิบายพิธีกรรมในมิติที่ลุ่มลึกและรอบด้าน

Geertz (1973) เสนอว่า การศึกษาวัฒนธรรมควรเป็น “ศาสตร์เชิงตีความ” (Interpretive Science) ที่มุ่งทำความเข้าใจความหมายมากกว่าการสืบหากฎทั่วไป โดยมองว่าวัฒนธรรมคือ “ใยแห่งความหมาย” (Webs of Significance) ที่มนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้น และการวิเคราะห์วัฒนธรรมจึงเป็นกระบวนการตีความใยแห่งความหมายนั้น แนวคิดสำคัญภายใต้กรอบนี้คือ Thick Description ซึ่งหมายถึงการอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมอย่างละเอียดลึกซึ้ง โดยเน้นการเข้าถึงระดับความหมายเชิงสัญลักษณ์และบริบททางวัฒนธรรมที่ซ้อนทับอยู่ในพฤติกรรม ไม่ใช่เพียงการบรรยายสิ่งที่ปรากฏในเชิงประจักษ์ ตัวอย่างกรณี “การกระพริบตา” ซึ่งในเชิงพฤติกรรมอาจเหมือนกัน แต่ในเชิงความหมายอาจแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง ขึ้นอยู่กับรหัสทางวัฒนธรรมและเจตนาทางสังคม

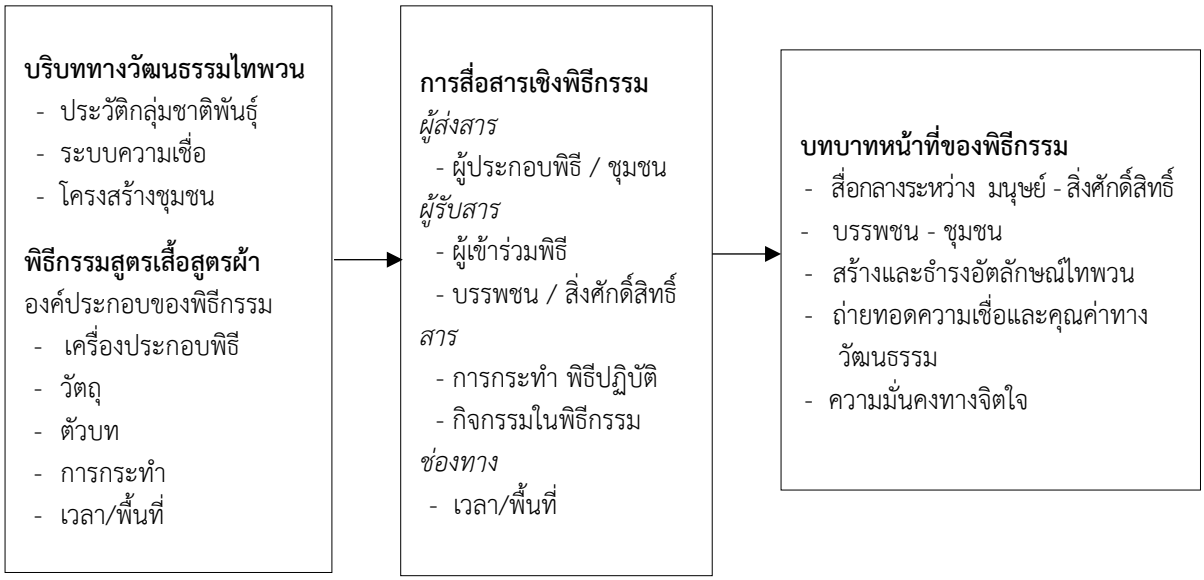
ในเชิงระเบียบวิธี Geertz (1973) ชี้ว่า การทำ Ethnography มิใช่การเก็บข้อมูลอย่างเป็นกลาง หากแต่เป็นกระบวนการสร้าง “คำอธิบายเชิงความหมายหลายชั้น” ซึ่งข้อมูลที่ได้คือ “การตีความของการตีความ” (Interpretation of Interpretations) กล่าวคือ นักวิจัยกำลังตีความโลกความหมายที่ผู้คนในสังคมได้ตีความไว้แล้ว แนวคิดนี้มีนัยสำคัญต่อการศึกษาพิธีกรรม เนื่องจากทำให้พิธีกรรมถูกมองในฐานะ “ระบบสัญลักษณ์” ที่ต้องการการตีความ ไม่ใช่เพียงลำดับของการกระทำ หากแต่เป็นพื้นที่ที่สะท้อนโลกทัศน์ (Worldview) และจริยธรรมทางวัฒนธรรม (Ethos) ของชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม

ในอีกด้านหนึ่ง Turner (1969) เสนอให้มองพิธีกรรมในฐานะ “กระบวนการทางสังคม” (Social Process) ที่มีพลวัต โดยเน้นการเปลี่ยนผ่านของสถานะ (Transition) มากกว่าการดำรงอยู่ของโครงสร้างที่ตายตัว แนวคิดสำคัญคือ Liminality ซึ่งหมายถึง ช่วงกึ่งกลางในพิธีกรรมที่บุคคลอยู่ระหว่างสถานะเดิมและสถานะใหม่ เป็นภาวะที่มีลักษณะคลุมเครือ ไม่แน่นอน และอยู่นอกกรอบของโครงสร้างทางสังคมปกติ ช่วงเวลาดังกล่าวเปิดพื้นที่ให้เกิดความเป็นไปได้ใหม่ ๆ ทั้งในเชิงความคิดและความสัมพันธ์ทางสังคม

นอกจากนี้ Turner (1969) ยังเสนอแนวคิด Communitas เพื่ออธิบายประสบการณ์ของความเป็นหนึ่งเดียว ความเท่าเทียม และความผูกพันระหว่างผู้เข้าร่วมพิธี ซึ่งเกิดขึ้นในช่วง Liminal ที่โครงสร้างทางสังคมถูกลดทอนลง แนวคิดนี้สะท้อนให้เห็นว่าสังคมมิได้ประกอบด้วย “Structure” เพียงอย่างเดียว แต่ยังมี “Anti-Structure” ซึ่งเป็นพื้นที่ที่เปิดให้เกิดการสะท้อนตนเอง (Reflexivity) และการสร้างรูปแบบทางสังคมใหม่ กล่าวอีกนัยหนึ่ง พิธีกรรมเป็นพื้นที่ที่สังคมสามารถ “ทดลอง” และ “สร้างความหมายใหม่” ได้ผ่านประสบการณ์ร่วมของผู้เข้าร่วม (Geertz, 1973; Turner, 1969)

การบูรณาการแนวคิดของ Geertz (1973) และ Turner (1969) เข้าด้วยกัน จะเห็นได้ว่าทั้งสองแนวคิดมีลักษณะเกื้อหนุนกัน กล่าวคือ แนวคิด Thick Description ของ Geertz ช่วยให้การศึกษาพิธีกรรมสามารถเข้าถึงระดับ “ความหมายเชิงสัญลักษณ์” ขณะที่แนวคิด Liminality และ Communitas ของ Turner ช่วยอธิบาย “พลวัตของประสบการณ์และความสัมพันธ์ทางสังคม” ที่เกิดขึ้นภายในพิธีกรรม การผสานสองแนวคิดนี้จึงทำให้พิธีกรรมสามารถถูกทำความเข้าใจได้ทั้งในฐานะ “ระบบความหมาย” และ “กระบวนการเปลี่ยนผ่านทางสังคม” การนำแนวคิดดังกล่าวมาใช้ในงานวิจัยนี้ จะช่วยให้การวิเคราะห์ไม่จำกัดอยู่เพียงการอธิบายรูปแบบ ขั้นตอน หรือองค์ประกอบของพิธีกรรมเท่านั้น แต่สามารถขยายไปสู่การทำความเข้าใจว่าพิธีกรรมดังกล่าวผลิตและสื่อสารความหมายอะไรเกี่ยวกับโลกทัศน์ของชุมชน ในขณะเดียวกัน พิธีกรรมยังทำหน้าที่เป็นพื้นที่ของการเปลี่ยนผ่านการสร้างความสัมพันธ์ และการก่อรูปของความเป็นชุมชน (Communitas) อย่างไร

กรอบแนวคิดการวิจัย



ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

บริบททางวัฒนธรรมไทพวนและองค์ประกอบของพิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้า เป็นปัจจัยที่หล่อหลอมให้เกิดกระบวนการสื่อสารเชิงพิธีกรรม ซึ่งประกอบด้วยผู้ส่งสาร ผู้รับสาร สาร และช่องทางการสื่อสารในกรอบเวลาและพื้นที่ของพิธีกรรม กระบวนการดังกล่าวทำให้พิธีกรรมทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างมนุษย์ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ บรรพชน และชุมชน ส่งผลให้เกิดการสร้างและธำรงอัตลักษณ์ไทพวน การถ่ายทอดความเชื่อและคุณค่าทางวัฒนธรรม ตลอดจนการสร้างความมั่นคงทางจิตใจของสมาชิกในชุมชน

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเรื่องการสื่อสารเชิงวัฒนธรรมผ่านพิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้า: กรณีศึกษาชาวไทพวน จังหวัดนครนายก เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อนำมาวิเคราะห์ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์จากแหล่งข้อมูล 3 แหล่ง ประกอบด้วย

1) แหล่งข้อมูลเอกสาร เพื่อวิเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี และองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้าของชาวไทพวน โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสาร (Document Analysis) จากแหล่งข้อมูล ได้แก่

งานวิจัย บทความวิชาการ หนังสือ ตำรา และเอกสารที่เกี่ยวข้องกับ (1) พิธีกรรมของชาวไทพวน (2) การสื่อสารเชิงพิธีกรรม และ (3) ระบบความเชื่อและสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม เพื่ออธิบายบริบททางวัฒนธรรมและระบบความเชื่อของชาวไทพวน และสังเคราะห์องค์ประกอบของการสื่อสารเชิงพิธีกรรมและความหมายเชิงสัญลักษณ์ ซึ่งใช้เป็นฐานในการพัฒนากรอบแนวคิดการวิจัยและกำหนดประเด็นคำถามสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interviews) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

2) แหล่งข้อมูลบุคคล การเก็บข้อมูลจากแหล่งข้อมูลบุคคลจะแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มหลัก คือ

2.1) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informants) จากการสัมภาษณ์เจาะลึก (In-Depth Interviews) จำนวน 20 คน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหาคำตอบประเด็นองค์ประกอบและขั้นตอนของพิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้า เพื่อถอดความหมายเชิงสัญลักษณ์ของพิธีกรรมในฐานะ “รหัสการสื่อสาร” โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ดังนี้

ตารางที่ 1 จำนวนกลุ่มผู้ให้ข้อมูล และเกณฑ์การคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักจากการสัมภาษณ์เจาะลึก

กลุ่มผู้ให้ข้อมูล	เกณฑ์การคัดเลือก	จำนวน (คน)
1. ผู้นำประกอบพิธี (พระภิกษุ / ผู้ทำหน้าที่สวดในพิธี)	- เคยทำหน้าที่เป็นผู้นำหรือผู้ประกอบพิธีสูตรเสื้อสูตรผ้าไม่น้อยกว่า 3 ครั้ง - มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับลำดับขั้นตอนและเครื่องประกอบพิธีกรรม - อาศัยอยู่ในชุมชนไทพวนจังหวัดนครนายกมากกว่า 5 ปี	5
2. ผู้รู้ภูมิปัญญา / ผู้สูงอายุในชุมชน	- เป็นผู้ที่สืบทอดหรือมีความรู้เกี่ยวกับประเพณีและวัฒนธรรมของชาวไทพวน - เคยร่วมพิธีสูตรเสื้อสูตรผ้าหรือเป็นที่ปรึกษาในงานพิธี - เป็นสมาชิกชุมชนไม่น้อยกว่า 10 ปี	5
3. ผู้เข้าร่วมพิธีกรรม	- เคยเข้าร่วมพิธีสูตรเสื้อสูตรผ้าในช่วง 3 ปีที่ผ่านมา - สามารถอธิบายเจตนา ความเชื่อ หรือประสบการณ์ที่ได้รับจากพิธีได้ชัดเจน - ยินยอมให้สัมภาษณ์โดยสมัครใจ	5
4. ผู้นำชุมชน / คณะกรรมการวัด / ผู้เกี่ยวข้องด้านวัฒนธรรม	- มีบทบาทในการส่งเสริมกิจกรรมทางวัฒนธรรมของชาวไทพวนในพื้นที่ - เข้าใจบริบทของพิธีกรรมในระดับชุมชนและการสื่อสารกับสังคมภายนอก - พร้อมให้ข้อมูลด้านการจัดงานและการสืบสานพิธีกรรม	5

2.2) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informants) จากการทำสนทนากลุ่ม (Focus Group) มีวัตถุประสงค์เพื่อยืนยันการถอดความหมายเชิงสัญลักษณ์ของพิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้าในฐานะ “รหัสการสื่อสาร” สำหรับวิเคราะห์ “พิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้า” ในฐานะกระบวนการสื่อสารเชิงวัฒนธรรม โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักในแต่ละกลุ่มนี้ จำนวน 30 คน แบ่งเป็น 3 กลุ่ม โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ดังนี้

ตารางที่ 2 จำนวนกลุ่มผู้ให้ข้อมูล และเกณฑ์การคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักจากการทำสนทนากลุ่ม

กลุ่มผู้ให้ข้อมูล	เกณฑ์การคัดเลือก	จำนวน (คน)
1. ผู้นำประกอบพิธีและผู้รู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น/ผู้สูงอายุ	1. เคยทำหน้าที่เป็นผู้นำหรือผู้ร่วมประกอบพิธีอย่างน้อย 3 ครั้งขึ้นไป 2. มีความรู้และความเข้าใจในลำดับขั้นตอน พิธีการ และความเชื่อที่เกี่ยวข้อง 3. เป็นบุคคลที่ชาวชุมชนให้การยอมรับว่า “รู้จริง” ในพิธีกรรม 4. อาศัยอยู่ในพื้นที่ชาวไทพวนจังหวัดนครนายกไม่น้อยกว่า 5 ปี 5. ยินยอมให้ข้อมูลโดยสมัครใจ	10
2. ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมและสมาชิกชุมชน	1. เคยเข้าร่วมพิธีสูตรเสื้อสูตรผ้าในช่วง 3 ปีที่ผ่านมา 2. มีประสบการณ์ตรงต่อการรับรู้ความเชื่อ ความหมาย หรือผลที่ได้รับจากพิธี 3. สามารถสะท้อนความเข้าใจส่วนบุคคลและประสบการณ์ร่วมได้อย่างเปิดเผย 4. เป็นคนในชุมชนที่มีอายุ 20 ปีขึ้นไป 5. ยินยอมเข้าร่วมสนทนาและให้ข้อมูลโดยสมัครใจ	10
3. ผู้นำชุมชนและผู้มีบทบาทด้านผู้วัฒนธรรม	1. เป็นผู้มีบทบาทในการอนุรักษ์หรือส่งเสริมกิจกรรมทางวัฒนธรรมในชุมชน 2. มีประสบการณ์รับรู้หรือสังเกตการณ์พิธีสูตรเสื้อสูตรผ้า 3. เข้าใจบทบาทของพิธีกรรมในฐานะทุนทางวัฒนธรรมของชุมชน 4. อาศัยอยู่ในพื้นที่ไทพวนจังหวัดนครนายกไม่น้อยกว่า 3 ปี 5. ยินยอมให้ข้อมูลโดยสมัครใจ	10

หมายเหตุ: ผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์เจาะลึกและการสนทนากลุ่มมีการซ้ำกันบางส่วน โดยเฉพาะกลุ่มผู้นำพิธี ซึ่งผู้วิจัยตั้งใจออกแบบให้เกิดการซ้ำเพื่อใช้ในการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยวิธีการเปรียบเทียบข้ามวิธีการเก็บข้อมูล (Method Triangulation)

3) แหล่งข้อมูลภาคสนาม

โดยการลงพื้นที่ชุมชนอำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก ซึ่งเป็นชุมชนไทพวนขนาดใหญ่และเป็นพื้นที่ที่ยังคงมีการประกอบพิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้าอย่างต่อเนื่องผู้วิจัยใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ในบริบทของการประกอบพิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้า ตั้งแต่ขั้นตอนการเตรียมพิธี เครื่องประกอบพิธี ลำดับพิธีกรรม บทบาทของผู้นำพิธี ผู้เข้าร่วมพิธี และบรรยากาศทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นระหว่างพิธี รวมทั้งการมีปฏิสัมพันธ์และการสื่อสารระหว่างสมาชิกในชุมชน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างสำหรับการสัมภาษณ์เจาะลึก (In-Depth Interviews) ใช้ในการเก็บข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) โดยมีลักษณะเป็นแนวคำถามแบบกึ่งโครงสร้าง เปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลสามารถอธิบายประสบการณ์ ความเชื่อ และความหมายของพิธีกรรมได้อย่างอิสระ โดยมุ่งศึกษาองค์ประกอบของพิธีกรรมและความหมายเชิงสัญลักษณ์ รวมถึงบทบาทหน้าที่ของพิธีกรรมในฐานะการสื่อสารเชิงวัฒนธรรม

2. แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างสำหรับการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ใช้เพื่อรวบรวมข้อมูลเชิงลึกจากการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมในชุมชน โดยเน้นการยืนยันและขยายความหมายของพิธีกรรมในฐานะ “กระบวนการสื่อสารเชิงวัฒนธรรม” โดยมุ่งศึกษาการรับรู้และการตีความความหมายของพิธีกรรมร่วมกันของชุมชน รวมถึงบทบาทของพิธีกรรมในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ชุมชน และสิ่งศักดิ์สิทธิ์

3. แบบสังเกตจากการลงภาคสนาม (Participant Observation Form) ใช้สำหรับบันทึกข้อมูลจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในบริบทจริงของพิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้า ครอบคลุมลำดับขั้นตอนของพิธีกรรม พฤติกรรมการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน การใช้สัญลักษณ์ วัตถุ เวลา และพื้นที่ในพิธีกรรม เพื่อวิเคราะห์กระบวนการสื่อสารเชิงพิธีกรรมและบทบาทหน้าที่ของพิธีกรรม

การตรวจสอบความเชื่อถือได้ของข้อมูล (Credibility)

การตรวจสอบความเชื่อถือได้ของข้อมูล (Credibility) ใช้หลักการตรวจสอบแบบสามเส้าด้านวิธีการเก็บข้อมูลที่หลากหลาย (Methodological Triangulation) คือ การใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ กันเพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการรวบรวมข้อมูล 4 วิธี คือ วิธีการศึกษาจากเอกสาร การสัมภาษณ์เจาะลึก (In – Depth Interviews) การสนทนากลุ่ม (Focus Group) และการสังเกตจากแหล่งข้อมูลภาคสนาม เพื่อเป็นการตรวจสอบความเชื่อถือได้ของข้อมูลในการจะนำมาวิเคราะห์ว่าข้อมูลที่ได้มาจากวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่แตกต่างกันจะสอดคล้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกันหรือไม่ หลังจากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากวิธีการต่าง ๆ กันมาสรุปและวิเคราะห์ร่วมกัน รวมทั้งการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าด้วยวิธีการตรวจสอบเนื้อหาจากแหล่งผู้ให้ข้อมูลที่แตกต่างกัน อย่างน้อย 3 แหล่ง ว่าข้อมูลชุดเดียวกันข้อมูลจะแตกต่างกัน หรือสอดคล้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกันหรือไม่ เพื่อให้เกิดความถูกต้องของข้อมูลที่คลาดเคลื่อนน้อยที่สุด

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในงานวิจัยนี้ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพ (Qualitative Content Analysis) โดยเริ่มจากการจัดระเบียบและถอดความข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์เจาะลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเกตภาคสนาม จากนั้นดำเนินการกำหนดรหัสข้อมูล (Coding) และจัดหมวดหมู่เพื่อพัฒนาเป็นประเด็นหลัก (Themes) ที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผลการวิเคราะห์ถูกตีความภายใต้กรอบแนวคิดเชิงตีความเพื่อถอดความหมายของพิธีกรรมในฐานะ “รหัสการสื่อสาร” และมีการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยวิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) ก่อนนำเสนอในรูปแบบพรรณนา

ผลการวิจัย

1. บริบทของชาวไทพวนและพิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้าชาวไทพวน จังหวัดนครนายก

ชาวไทพวนเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ในตระกูลภาษาไท - กะได มีถิ่นฐานเดิมอยู่บริเวณที่ราบสูงเชียงขวางสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยมีเมืองคูณเป็นราชธานีของ “เมืองพวน” หรือ “เมืองเชียงขวาง”

(เจนสุดา สมบัติ, 2548) ชาวพวนถือเป็นส่วนหนึ่งของชนชาติไท ซึ่งอพยพจากตอนกลางของประเทศจีนลงมาทางใต้ภายหลังการรุกรานของราชวงศ์ฮั่น (บุนมี เทบสีเมือง, 2553) เมืองพวนเคยรุ่งเรืองภายใต้การปกครองของกษัตริย์หลายพระองค์ที่ส่งเสริมพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม (โพไซ สุนนะลาด, 2537; ประดิษฐ์ ศิลาบุตร และคณะ, 2558) ต่อมาเมืองพวนตกอยู่ใต้อำนาจของอาณาจักรต่าง ๆ จนถึงสมัยกรุงธนบุรี ส่งผลให้ชาวพวนจำนวนมากถูกกวาดต้อนเข้ามาอยู่ในประเทศไทยหลายครั้งด้วยกัน (คำหลวง หน่อคำ, 2555) ปัจจุบันชาวไทพวนตั้งถิ่นฐานอยู่ในหลายจังหวัด โดยเฉพาะบริเวณภาคกลาง เช่น นครนายก สระบุรี สิงห์บุรี ลพบุรี และสุพรรณบุรี ชาวไทพวนยังคงรักษาภาษา ความเชื่อ และพิธีกรรมดั้งเดิม เช่น ฮีต 12 คอง 14 พิธีเลี้ยงปู่ตา และพิธีสะเดาะเคราะห์ (คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2540 โดยเฉพาะชาวไทพวนในอำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก ซึ่งนับเป็นหนึ่งในกลุ่มไทพวนขนาดใหญ่ที่มีความเข้มแข็งในการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมดั้งเดิมมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ ชุมชนแห่งนี้ยังคงสืบสาน “พิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้า” ที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกปีในช่วงเทศกาลสงกรานต์ พิธีกรรมดังกล่าวเป็นพิธีสำคัญที่ชาวไทพวนปฏิบัติสืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคน ด้วยความเชื่อว่าจะช่วยต่อชะตา สะเดาะเคราะห์ และสร้างความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต การประกอบพิธีในช่วงสงกรานต์ยังเป็นช่วงเวลาที่สมาชิกในชุมชนกลับมารวมตัวกัน เพื่อร่วมประกอบพิธีและอุทิศส่วนบุญกุศลให้แก่บรรพบุรุษผู้ล่วงลับ อันเป็นการแสดงถึงความกตัญญูและการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัวและความสัมพันธ์ของกลุ่มในชุมชน พิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้าจึงเป็นหลักฐานทางวัฒนธรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงการสืบทอดความเชื่อ ความสัมพันธ์ทางสังคม และอัตลักษณ์ของชุมชนไทพวนในจังหวัดนครนายกได้อย่างชัดเจน

ระบบความเชื่อของชาวไทพวนเป็นการผสมผสานระหว่างพุทธศาสนา ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ และความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้าน (ศาลปู่ตา) ซึ่งดำรงอยู่ร่วมกันอย่างกลมกลืนในชีวิตประจำวัน ชาวไทพวนเชื่อว่า บรรพบุรุษและสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีอิทธิพลต่อความเป็นอยู่ของคนในชุมชน ทั้งด้านโชคชะตา ความเจ็บป่วย และความเจริญรุ่งเรือง พิธีกรรมต่าง ๆ เช่น การเลี้ยงปู่ตา การสะเดาะเคราะห์ หรือพิธีสูตรเสื้อสูตรผ้า จึงมีจุดมุ่งหมายเพื่อ “สื่อสาร” และ “เชื่อมโยง” ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับโลกวิญญาณ

ในความเชื่อนี้ เสื้อผ้า ดอกไม้ ข้าว และเทียน ไม่ได้เป็นเพียงวัตถุในพิธีเท่านั้น แต่เป็น “สัญลักษณ์แห่งการคุ้มครอง” ที่ใช้สื่อสารกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ชาวไทพวนมองว่าการประกอบพิธีด้วยความศรัทธาเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญู ความบริสุทธิ์ และการแสวงหาความสมดุลทางจิตวิญญาณ แนวคิด “ความกตัญญูต่อผู้ล่วงลับ” เป็นแกนหลักของระบบความเชื่อนี้ ซึ่งทำให้พิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้ากลายเป็นการสื่อสารทางวัฒนธรรมที่หล่อหลอมจิตใจและจริยธรรมของชุมชนรุ่นต่อรุ่น

โครงสร้างชุมชนของชาวไทพวน ที่มีความสัมพันธ์แน่นแฟ้นระหว่างครอบครัว วัด และผู้นำท้องถิ่น วัด เป็นศูนย์กลางของศรัทธาและกิจกรรมทางวัฒนธรรม ทำหน้าที่ทั้งเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมและเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน ผู้สูงอายุและผู้นำชุมชน มีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดภูมิปัญญา การทำงานร่วมกันระหว่างวัด บ้าน และชุมชน จึงก่อให้เกิดโครงสร้างทางสังคมแบบแนวราบ (Horizontal Structure) ที่ทุกคนมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางวัฒนธรรม เช่น การช่วยกันจัดพิธี การเตรียมอาหาร การสวดมนต์ และการถวายของ ซึ่งเป็นรูปแบบของ “การสื่อสารทางสังคม” ที่ตอกย้ำความสามัคคีและความเป็นอันหนึ่งเดียวกันของชาวไทพวน ในขณะเดียวกันพิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้ามีลักษณะโครงสร้างเป็น “ระบบความสัมพันธ์ทางสังคมและจิตวิญญาณ” ที่เชื่อมโยงคนกับคน คนกับบรรพบุรุษ และคนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์อย่างต่อเนื่อง พิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้าจึงเป็นพื้นที่ที่โครงสร้างเหล่านี้ทำงานร่วมกัน เพื่อธำรงอัตลักษณ์และความเป็นชุมชนให้คงอยู่

2. องค์ประกอบการสื่อสารเชิงพิธีกรรม

พิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้าแสดงให้เห็นองค์ประกอบของกระบวนการสื่อสารอย่างครบถ้วน ดังนี้

S ผู้ส่งสาร (Sender) ประกอบด้วย ผู้นำพิธี พระภิกษุ ผู้รู้ภูมิปัญญา และผู้สูงอายุในชุมชน ทำหน้าที่ถ่ายทอดความหมายผ่านคำสวด การกระทำ และการจัดพิธี

M สาร (Message) ได้แก่ ความหมายของการประกอบพิธีสูตรเสื้อสูตรผ้า การต่อชะตา การสะเดาะเคราะห์ ความกตัญญู และการอุทิศส่วนกุศลให้บรรพบุรุษ

C สื่อ/ช่องทาง (Channel) ได้แก่ เครื่องประกอบพิธี เช่น เสื้อผ้า ข้าวสาร ดอกไม้ เทียน อาหาร คาวหวาน รวมถึงเสียงสวด เวลา และพื้นที่

R ผู้รับสาร (Receiver) ประกอบด้วย ผู้เข้าร่วมพิธี ชาวบ้าน และสมาชิกชุมชน ทั้งนี้ ยังหมายรวมถึง “สิ่งศักดิ์สิทธิ์และบรรพชนที่ล่วงลับ” ที่เชื่อว่าเป็นผู้รับรู้การสื่อสารในเชิงจิตวิญญาณ

หากพิจารณาถึงองค์ประกอบของการสื่อสารเชิงพิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้า ยังคงพบว่ายังมีความสมบูรณ์ขององค์ประกอบของการสื่อสารที่ครบถ้วน อันเป็นผลมาจากการปฏิบัติสืบทอดของกลุ่มคนในชุมชนที่มีต่อความเชื่อที่บรรพบุรุษปฏิบัติเป็นตัวอย่างจากรุ่นสู่รุ่น จึงทำให้พิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้ายังคงไม่ถูกละเลยในกลุ่มลูกหลานชาวพวน

3. บทบาทหน้าที่ของพิธีกรรมในฐานะกระบวนการสื่อสารเชิงวัฒนธรรม

ผลการศึกษาพบว่า พิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้ามี 4 บทบาทสำคัญ ในกระบวนการสื่อสารเชิงวัฒนธรรมของชาวไทพวน คือ

3.1 เป็นสื่อกลางระหว่างมนุษย์ – สิ่งศักดิ์สิทธิ์ – บรรพชน - ชุมชน

พิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้าทำหน้าที่เชื่อมโยงโลกมนุษย์กับโลกจิตวิญญาณ ผ่านการสวดและการกระทำเชิงสัญลักษณ์ นับว่าเป็น “การสื่อสารข้ามภพภูมิ” ที่ยืนยันความสัมพันธ์ของชุมชนกับรากทางวัฒนธรรม ในพิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้าบนพื้นฐานความเชื่อของชุมชนที่มีต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มองไม่เห็น พิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้าจึงเป็นสื่อกลางในการติดต่อระหว่างมนุษย์ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และบรรพชนที่ล่วงลับ และสะท้อนความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชุมชนในการปฏิบัติพิธีกรรมนี้อย่างต่อเนื่อง ภายใต้ระบบความเชื่อที่มองว่าสิ่งที่มองไม่เห็นยังคงมีบทบาทต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของมนุษย์ การสื่อสารดังกล่าวมิได้อาศัยภาษาเพียงอย่างเดียว หากแต่เกิดขึ้นผ่านการกระทำเชิงพิธีกรรม วัตถุ เครื่องประกอบพิธี เวลา และพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งล้วนทำหน้าที่เป็นสัญญะทางวัฒนธรรมที่ผู้เข้าร่วมพิธีเข้าใจร่วมกัน

นอกจากนี้ พิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้ายังเป็นพื้นที่ของการสื่อสารร่วมกันของสมาชิกในชุมชน โดยทุกคนมีบทบาทเป็นทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสารผ่านการมีส่วนร่วมในพิธี การประกอบพิธีอย่างพร้อมเพรียงสะท้อนความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชุมชน และเป็นการยืนยันความเชื่อร่วมและอัตลักษณ์ร่วมของชาวไทพวน พิธีกรรมจึงไม่เพียงทำหน้าที่เชื่อมโยงมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์และบรรพชนเท่านั้น แต่ยังช่วยเสริมสร้างความมั่นคงทางจิตใจ ลดความไม่แน่นอนในชีวิต และหล่อหลอมความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนให้ดำรงอยู่อย่างต่อเนื่อง

3.2 สร้างและธำรงอัตลักษณ์ไทพวน

การประกอบพิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้าอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่องทุกปี มีบทบาทสำคัญในการสร้างและธำรงอัตลักษณ์ของชาวไทพวน โดยทำให้สมาชิกในชุมชนตระหนักถึงรากเหง้าทางวัฒนธรรมของตนเอง และเกิดความภาคภูมิใจในความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ผ่านการมีส่วนร่วมในพิธีกรรมที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะของกลุ่ม การปฏิบัติพิธีกรรมดังกล่าวมิได้เป็นเพียงการประกอบพิธีตามความเชื่อเท่านั้น หากแต่เป็นกระบวนการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมที่ทำให้สมาชิกโดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ ซึมซับความหมายของการเป็น “ไทพวน” ผ่านการกระทำและประสบการณ์ร่วมในพิธีกรรม

การสืบทอดพิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้าในช่วงประเพณีสงกรานต์ของทุกปี ยังทำหน้าที่เป็นกลไกในการถ่ายทอดอัตลักษณ์จากรุ่นสู่รุ่น โดยลูกหลานชาวไทพวนได้เรียนรู้บทบาท หน้าที่ และคุณค่าทางวัฒนธรรม

ผ่านการเข้าร่วมพิธีร่วมกับครอบครัวและชุมชน ส่งผลให้ความเป็นพวนมิได้ดำรงอยู่เพียงในระดับความทรงจำหรือคำบอกเล่า แต่ถูกทำให้มีชีวิตผ่านการปฏิบัติซ้ำในพื้นที่ทางพิธีกรรม ดังนั้น พิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้าจึงเป็นกลไกสำคัญในการธำรงรักษาความเป็นตัวตนของชาวไทพวน โดยทำหน้าที่ตอกย้ำอัตลักษณ์ร่วมของกลุ่มผ่านพิธีกรรมที่สมาชิกชุมชนตระหนัก รับรู้ และยอมรับร่วมกัน อัตลักษณ์ไทพวนจึงถูกผลิตซ้ำและคงอยู่ได้อย่างต่อเนื่องภายใต้บริบททางสังคมและวัฒนธรรมร่วมสมัย

3.3 ถ่ายทอดความเชื่อและคุณค่าทางวัฒนธรรม

พิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้าทำหน้าที่เป็นสื่อการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมแบบไม่เป็นทางการของชุมชนไทพวน โดยถ่ายทอดระบบความเชื่อเกี่ยวกับความกตัญญู และการสะเดาะเคราะต่อชะตาชีวิตของลูกหลานผ่านการปฏิบัติพิธีกรรมที่มี “เสื้อผ้า” เป็นสื่อกลางสำคัญ โดยเสื้อผ้าเปรียบเสมือนเป็นตัวแทนของสมาชิกในครอบครัว การนำเสื้อผ้าของสมาชิกทุกคนในครอบครัวเข้าร่วมพิธีสะท้อนความเชื่อว่าชะตาชีวิตของแต่ละบุคคลเชื่อมโยงกันในฐานะความเป็นครอบครัว และแสดงถึงความปรารถนาให้สมาชิกทุกคนมีชีวิตที่ดี มีความเป็นสิริมงคล และมีอายุยืนยาว

ในกระบวนการประกอบพิธีกรรม ยังปรากฏการถ่ายทอดคุณค่าทางวัฒนธรรมด้านระบบเครือญาติและความสำคัญของครอบครัวอย่างชัดเจน ผ่านการเตรียมเครื่องประกอบพิธีด้วยความประณีตและตั้งใจ ตั้งแต่การจัดเตรียมสีผึ้งให้มีขนาดสัมพันธ์กับร่างกายและอายุของสมาชิกในครอบครัว คือ การเตรียมสีผึ้งมาปั่นให้มีความยาวของขนาดสีผึ้งวัดจากขนาดรอบหัวของสมาชิกทุกคนในบ้าน และหยิกสีผึ้งเท่ากับอายุ หรือเกินไปได้ 1 ปี จำนวนสีผึ้งเท่ากับจำนวนคนในบ้านที่จะทำสูตรเสื้อสูตรผ้า โดยมีคำเรียกว่า “ศอกก๊อย เวียนหัว แค่คึง” (คึง = ร่างกาย) หมายถึง เวลาทำสีผึ้งจะใช้ความยาวของ “ศอกก้อย” ตั้งแต่ช่วงศอกมาหานิ้วก้อย “เวียนหัว” คือ เวียนวัดรอบหัว และ “แค่คิง” คือ ความยาวจากคอหอยมาถึงสะดือ และพับเสื้อผ้าของสมาชิกทุกคนใส่กระบุงแล้วเอาถาดวางข้างบน บนถาดจะมีดอกไม้ ธูป เทียน ข้าวเกรียบ 9 แผ่น ข้าวต้ม 9 กลีบ (แว่น) กล้วย 9 แว่น ข้าวปั้น 9 ก้อน และมีสีผึ้ง และมีใบรายชื่อของบรรพบุรุษที่ล่วงลับที่จะรวบรวมใส่ถาดรวมกันทุกบ้านเพื่อบังสกุลและนำไปเผาไฟ จากนั้นจะเอาไปตั้งให้พระสวดในวันสงกรานต์ เพื่อใช้ในพิธีสะเดาะเคราะห์ อันเป็นภูมิปัญญาของชาวไทพวนที่สืบทอดกันมา (ดวงตา หัสสา, การสื่อสารส่วนบุคคล, 24 มกราคม 2569)

การจัดเตรียมเสื้อผ้าของสมาชิกทุกคนใส่กระบุง พร้อมเครื่องบูชาต่าง ๆ เช่น ดอกไม้ ธูป เทียน ข้าวเกรียบ ข้าวต้ม กล้วย และข้าวปั้น เพื่อให้พระสวดในวันสงกรานต์ ได้สะท้อนการให้คุณค่าในการเตรียมเครื่องประกอบพิธีกรรมด้วยความประณีตในทุกขั้นตอน แสดงให้เห็นถึงการปลูกฝังคุณค่าทางวัฒนธรรม ความศรัทธา และความเคารพต่อขนบธรรมเนียมที่บรรพบุรุษสืบทอดไว้

ขณะเดียวกัน พิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้ายังเป็นพื้นที่สำคัญในการแสดงออกถึงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ โดยมีการเขียนรายชื่อบรรพชนที่ล่วงลับใส่ในกระจาดหรือภาชนะประกอบพิธี และเผากระดาษดังกล่าวในระหว่างการประกอบพิธี เสมือนการส่งสารไปถึงบรรพบุรุษว่าลูกหลานได้ร่วมกันประกอบพิธีกรรมและอุทิศส่วนบุญกุศลให้ในช่วงวันขึ้นปีใหม่ การปฏิบัติดังกล่าวช่วยปลูกฝังคุณค่าความกตัญญูและการอยู่ร่วมกันอย่างกลมกลืนให้แก่คนรุ่นใหม่ และเป็นกลไกสำคัญในการสืบทอดความเชื่อและพิธีกรรมของชาวไทพวนมาจนถึงปัจจุบัน

3.4 สร้างความมั่นคงทางจิตใจ

พิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้ามีบทบาทสำคัญในการสร้างความมั่นคงทางจิตใจให้แก่ผู้เข้าร่วมพิธี โดยช่วยเสริมสร้างกำลังใจ ความสบายใจ และความรู้สึกถึงการได้รับการปกป้องคุ้มครองจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ภายใต้ความเชื่อว่าการประกอบพิธีกรรมอย่างถูกต้องและสมบูรณ์จะนำมาซึ่งความโชคดีและความเป็นสิริมงคล

แก่ชีวิต หลังเสร็จสิ้นพิธีกรรม สมาชิกในชุมชนจะนำเสื้อผ้าที่เข้าร่วมพิธีกลับมาสวมใส่ทันที เพื่อแสดงถึงการเริ่มต้นชีวิตใหม่ภายใต้การคุ้มครองของสิ่งศักดิ์สิทธิ์และบรรพบุรุษ อันก่อให้เกิดความรู้สึกมั่นใจว่าสมาชิกในครอบครัวจะมีชีวิตที่ราบรื่น เจริญรุ่งเรือง และปลอดภัยตลอดปี นอกจากนี้ พิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้ายังทำหน้าที่เป็นกลไกในการจัดการความไม่แน่นอนในชีวิตของผู้คน โดยเฉพาะในช่วงเปลี่ยนผ่านของปีใหม่ ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่เต็มไปด้วยความคาดหวัง ความกังวล และความไม่แน่ใจเกี่ยวกับอนาคต การประกอบพิธีกรรมจึงช่วยลดความวิตกกังวลและสร้างความรู้สึกมั่นคงทางจิตใจ ผ่านการยึดโยงชีวิตของสมาชิกในครอบครัวเข้ากับระบบความเชื่อและพิธีกรรมที่ชุมชนยอมรับร่วมกัน

ในระดับครอบครัวและชุมชน พิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้ายังเสริมสร้างความรู้สึกของการได้รับการคุ้มครองร่วมกัน โดยการนำเสื้อผ้าของสมาชิกทุกคนในครอบครัวเข้าร่วมพิธีสะท้อนความเชื่อว่าชะตาชีวิตของแต่ละบุคคลเชื่อมโยงกันเป็นหนึ่งเดียว ความมั่นคงทางจิตใจจึงมิได้เกิดขึ้นเฉพาะรายบุคคลเท่านั้น แต่เกิดจากความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัวและชุมชนที่ร่วมกันเผชิญและก้าวผ่านความไม่แน่นอนของชีวิตไปพร้อมกัน

จึงอาจกล่าวได้ว่า พิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้าจึงทำหน้าที่เป็น “พื้นที่สื่อสารทางอารมณ์และจิตวิญญาณ” ที่ช่วยฟื้นฟูพลังชีวิตของทั้งปัจเจกบุคคลและชุมชน ผ่านการสื่อสารเชิงพิธีกรรมที่สร้างความหวัง ความมั่นใจ และความสงบทางจิตใจ อันนำไปสู่การดำรงชีวิตร่วมกันอย่างมั่นคงและสมดุลภายใต้กรอบวัฒนธรรมของชาวไทพวน

อภิปรายผล

1. บริบทของชาวไทพวนและพิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้าชาวไทพวน จังหวัดนครนายก

ผลการศึกษาที่พบว่าชาวไทพวนในอำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก ยังคงสามารถธำรงอัตลักษณ์วัฒนธรรม และระบบความเชื่อของตนไว้ได้อย่างเข้มแข็ง สะท้อนให้เห็นว่าบริบททางประวัติศาสตร์และโครงสร้างชุมชนมีบทบาทสำคัญต่อการดำรงอยู่ของพิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้า พื้นฐานทางประวัติศาสตร์ของการอพยพและการตั้งถิ่นฐานของชาวไทพวน ซึ่งเกิดจากการกวาดต้อนและการเคลื่อนย้ายประชากรในหลายช่วงสมัยทางการเมือง (เจนสุดา สมบัติ, 2548; คำหลวง หน่อคำ, 2555; ประดิษฐ์ ศิลาบุตร, 2558) ส่งผลให้ชุมชนไทพวนต้องพึ่งพาระบบความเชื่อและพิธีกรรมเป็นกลไกในการสร้างความมั่นคงทางสังคมและจิตใจ

ในบริบทดังกล่าว พิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้าจึงมิได้ทำหน้าที่เพียงในฐานะพิธีสะเดาะเคราะห์หรือพิธีเสริมสิริมงคลตามความเชื่อพื้นบ้านเท่านั้น หากแต่เป็นกระบวนการสื่อสารเชิงพิธีกรรมที่ทำหน้าที่เชื่อมโยงอดีต ปัจจุบัน และอนาคตของชุมชนเข้าด้วยกัน สอดคล้องกับแนวคิดการสื่อสารเชิงพิธีกรรมที่มองว่าพิธีกรรมเป็นกระบวนการผลิตและตอกย้ำความหมายร่วมของสังคม ผ่านการปฏิบัติซ้ำตามแบบแผน มากกว่าการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสาร (Tkhorzhevska, 2024 ; Carey, 1989; กาญจนา แก้วเทพ, 2553) การจัดพิธีในช่วงเทศกาลสงกรานต์ ซึ่งเป็นช่วงเปลี่ยนผ่านของปีใหม่ จึงเป็นช่วงเวลาทางวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการยืนยันความเป็นสมาชิกของชุมชนและการฟื้นฟูความสัมพันธ์ทางสังคม

ผลการวิจัยยังชี้ให้เห็นว่า บริบทของชาวไทพวนจังหวัดนครนายก โดยเฉพาะในอำเภอปากพลี มีโครงสร้างชุมชนที่ยึดโยงกันอย่างแน่นแฟ้นระหว่างครอบครัว วัด และผู้นำชุมชน วัดทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางทางศรัทธาและพื้นที่ประกอบพิธีกรรม ขณะที่ผู้สูงอายุและผู้นำท้องถิ่นทำหน้าที่ถ่ายทอดองค์ความรู้ ความเชื่อและแบบแผนการปฏิบัติจากรุ่นสู่รุ่น ลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับงานศึกษาที่ชี้ว่าพิธีกรรมในชุมชนชาติพันธุ์ทำหน้าที่เป็นกลไกทางสังคมในการสร้างเอกภาพและรักษาความเป็นปึกแผ่นของกลุ่ม (คณะกรรมการ

วัฒนธรรมแห่งชาติ, 2540; วรรณภา จันทร์อ่อน และอุมารินทร์ ตุลารักษ์, 2557) และเมื่อพิจารณาผ่านกรอบทฤษฎีสัญวิทยา พิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้าสามารถเข้าใจได้ในฐานะ “ระบบสัญญะทางวัฒนธรรม” ที่ประกอบด้วยวัตถุ เครื่องประกอบพิธี การกระทำ และพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งล้วนทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ในการสื่อสารความหมายเกี่ยวกับชีวิต ความตาย ความคุ้มครอง และความสัมพันธ์ทางเครือญาติ (Jadou & Al Ghabra, 2021; Lotman, 1984) ความหมายของพิธีกรรมจึงมิได้ดำรงอยู่เพียงในระดับความเชื่อส่วนบุคคล หากแต่ถูกสร้างและธำรงผ่านการตีความร่วมของสมาชิกในชุมชนที่มีประสบการณ์และความทรงจำทางวัฒนธรรมร่วมกัน

2. องค์ประกอบการสื่อสารเชิงพิธีกรรม

พิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้าแสดงให้เห็นองค์ประกอบของกระบวนการสื่อสารอย่างครบถ้วน ทั้งผู้ส่งสาร ผู้รับสาร สาร และช่องทางการสื่อสาร สะท้อนให้เห็นว่าพิธีกรรมดังกล่าวสามารถอธิบายได้ภายใต้กรอบแนวคิดการสื่อสารเชิงพิธีกรรมอย่างชัดเจน กล่าวคือ การสื่อสารในพิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้า มิได้มุ่งเน้นการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารในเชิงเส้นตรง หากแต่เป็นกระบวนการสร้างและแบ่งปันความหมายร่วมของชุมชนผ่านการปฏิบัติทางพิธีกรรม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Carey (1989) ที่มองว่าการสื่อสารเชิงพิธีกรรมเป็นกระบวนการทางสังคมที่ทำหน้าที่รักษาและตอกย้ำความเชื่อ ค่านิยม และแบบแผนของชุมชนมากกว่าการส่งสารเพื่อให้เกิดความเข้าใจเพียงอย่างเดียว

ในด้านผู้ส่งสาร ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าผู้ส่งสารในพิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้ามิได้จำกัดอยู่เพียงบุคคลใดบุคคลหนึ่ง หากแต่ประกอบด้วยผู้นำพิธี พระภิกษุ ผู้รู้ภูมิปัญญา และผู้สูงอายุในชุมชน ซึ่งล้วนเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับในฐานะผู้มีความรู้ ความศรัทธา และอำนาจเชิงสัญลักษณ์ในชุมชน ลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของกาญจนา แก้วเทพ (2553) ที่อธิบายว่าพิธีกรรมเป็นพื้นที่ที่บทบาทการสื่อสารมิได้แยกขาดระหว่างผู้ส่งและผู้รับอย่างชัดเจน แต่เป็นการสื่อสารที่อาศัยสถานะทางสังคมและความเชื่อร่วมของผู้เข้าร่วมเป็นฐานสำคัญ

ขณะเดียวกัน การที่ผู้รับสารในพิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้าไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะผู้เข้าร่วมพิธีและสมาชิกในชุมชนเท่านั้น หากยังรวมถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์และบรรพชนผู้ล่วงลับในมิติของความเชื่อทางจิตวิญญาณ แสดงให้เห็นว่าขอบเขตของการสื่อสารในพิธีกรรมขยายออกไปไกลกว่ามิติทางโลก ผลการศึกษาประเด็นนี้สอดคล้องกับงานศึกษาด้านพิธีกรรมในสังคมไทยที่ชี้ว่าพิธีกรรมทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการสื่อสารระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ ภายใต้ระบบความเชื่อที่มองว่าสิ่งที่มองไม่เห็นยังคงมีบทบาทต่อชีวิตของมนุษย์ (คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2540)

ด้านสารที่ถูกถ่ายทอดผ่านพิธีกรรม ผลการวิจัยพบว่า สารหลักของพิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้าประกอบด้วยความหมายของการต่อชะตา การสะเดาะเคราะห์ ความกตัญญู และการอุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษ ซึ่งเป็นคุณค่าแกนกลางของระบบความเชื่อชาวไทพวน สารเหล่านี้มิได้ถูกถ่ายทอดผ่านถ้อยคำเพียงอย่างเดียว หากแต่ถูกสื่อสารผ่านการกระทำเชิงพิธีกรรม วัตถุ และสัญลักษณ์ต่าง ๆ อันสอดคล้องกับแนวคิดทางสัญวิทยาที่มองว่าความหมายทางวัฒนธรรมถูกสร้างและถ่ายทอดผ่านระบบสัญญะที่ผู้คนในชุมชนเข้าใจร่วมกัน (Jadou & Al Ghabra, 2021; Lotman, 1984)

สำหรับช่องทางการสื่อสาร ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า เครื่องประกอบพิธี เวลา และพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ทำหน้าที่เป็นช่องทางสำคัญในการสื่อสารเชิงพิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้า ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่มองว่าพิธีกรรมเป็นการสื่อสารที่อาศัยบริบทและบรรยากาศทางวัฒนธรรมเป็นองค์ประกอบหลัก การประกอบพิธีในช่วงเทศกาลสงกรานต์ ซึ่งเป็นช่วงเวลาศักดิ์สิทธิ์ของการเริ่มต้นปีใหม่ ยิ่งตอกย้ำความหมายของสารที่ถูกถ่ายทอดและทำให้การสื่อสารในพิธีกรรมมีพลังและได้รับการยอมรับจากชุมชนมากยิ่งขึ้น

3. บทบาทหน้าที่ของพิธีกรรมในฐานะกระบวนการสื่อสารเชิงวัฒนธรรม

3.1 เป็นสื่อกลางระหว่างมนุษย์ – สิ่งศักดิ์สิทธิ์ – บรรพชน - ชุมชน

พิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้าทำหน้าที่เป็นสื่อกลางเชื่อมโยงโลกมนุษย์กับโลกจิตวิญญาณ ผ่านการสวดและการกระทำเชิงสัญลักษณ์ ภายใต้ระบบความเชื่อที่มองว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์และบรรพชนยังคงมีบทบาทต่อชีวิตมนุษย์ ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาด้านพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ชี้ว่าพิธีกรรมเป็นกลไกการสื่อสารระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ และเป็นพื้นที่แสดงความกตัญญูต่อบรรพชน (คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2540; วรรณภา จันทร์อ่อน และอุมารินทร์ ตุลารักษ์, 2557)

ในเชิงทฤษฎี ผลการวิจัยสนับสนุนแนวคิดการสื่อสารเชิงพิธีกรรมที่มองว่าพิธีกรรมเป็นกระบวนการสร้างและธำรงความหมายร่วมของชุมชนผ่านการปฏิบัติซ้ำตามแบบแผน มากกว่าการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสาร (Tkhorzhevska, 2024 ; Carey, 1989; กาญจนา แก้วเทพ, 2553) การสื่อสารในพิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้าจึงเกิดขึ้นผ่านสัญญะทางวัฒนธรรม เช่น เสื้อผ้า เครื่องประกอบพิธี เวลา และพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งผู้เข้าร่วมพิธีเข้าใจร่วมกัน สอดคล้องกับแนวคิดสัญวิทยาที่มองว่าความหมายทางวัฒนธรรมถูกสร้างผ่านระบบสัญลักษณ์และการตีความร่วมของชุมชน (Jadou & Al Ghabra, 2021; Lotman, 1984)

นอกจากนี้ บทบาทของพิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้ายังสอดคล้องกับงานวิจัยที่ศึกษาพิธีกรรมสะเดาะเคราะห์และพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ซึ่งพบว่าการใช้วัตถุเป็นตัวแทนของร่างกายและชีวิตมนุษย์ รวมถึงการกำหนดช่วงเวลาศักดิ์สิทธิ์ เป็นกลไกสำคัญในการเชื่อมโยงมนุษย์กับโลกจิตวิญญาณ (ทองดา คลังฤทธิ์ และคณะ, 2564; ภาณุวัฒน์ สกุลสืบ, 2565) พิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้าจึงเป็นกระบวนการสื่อสารเชิงวัฒนธรรมที่ทำงานอย่างเป็นองค์รวม ทั้งในมิติทางสังคม จิตวิญญาณ และความสัมพันธ์ของชุมชน

3.2 สร้างและธำรงอัตลักษณ์ไทพวน

พิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้ามีบทบาทสำคัญในการสร้างและธำรงอัตลักษณ์ของชาวไทพวน สอดคล้องกับงานของเปรมวิทย์ วิวัฒนเศรษฐ์ (2561) ซึ่งศึกษาพิธีกรรมแห่งชีวิตของชาวไทลื้อ จังหวัดพะเยา และชี้ให้เห็นว่าพิธีกรรมทำหน้าที่สะท้อนและประกาศอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ผ่านระบบความเชื่อ รูปแบบพิธี ภาษา การแต่งกาย และสัญลักษณ์เฉพาะของกลุ่ม แม้รายละเอียดพิธีกรรมจะมีการปรับเปลี่ยนตามบริบทสังคม แต่อัตลักษณ์ในระดับโครงสร้าง แนวคิด และความหมายเชิงสัญลักษณ์ยังคงได้รับการรักษาไว้ ซึ่งสอดคล้องกับกรณีพิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้าของชาวไทพวนที่อัตลักษณ์ถูกผลิตซ้ำผ่านการปฏิบัติพิธีกรรมอย่างต่อเนื่องในชุมชน นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับงานของวรรณภา จันทร์อ่อน และอุมารินทร์ ตุลารักษ์ (2557) ที่ศึกษาพิธีกรรมแต่งแก้เสียเคราะห์ของชาวไทพวน จังหวัดอุดรธานี ซึ่งพบว่าพิธีกรรมและตัวบทพิธีกรรมทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการสื่อสารกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และเป็นพื้นที่แสดงออกถึงอัตลักษณ์และระบบความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์อย่างชัดเจน องค์ประกอบพิธีกรรมและเครื่องประกอบพิธีทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ที่สื่อความหมายร่วม ซึ่งช่วยตอกย้ำความเป็นกลุ่มของชาวไทพวนในบริบทท้องถิ่น และสอดคล้องกับงานของ Loung Lyan et al. (2025) ที่ศึกษาพิธีกรรมไหว้ครูของชาวไทใหญ่ พบว่าพิธีกรรมทำหน้าที่เป็นกลไกทางสังคมในการผลิตซ้ำอัตลักษณ์และยืนยันตัวตนของกลุ่มผ่านความกตัญญูต่อครูบาอาจารย์และบูรพาจารย์ ประเด็นดังกล่าวช่วยอธิบายบทบาทของพิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้าในฐานะพื้นที่ที่อัตลักษณ์ไทพวนถูกหล่อหลอมผ่านความสัมพันธ์เชิงจิตวิญญาณและเครือญาติ รวมทั้งแนวคิดเรื่องบทบาทของวัตถุและสัญลักษณ์ในพิธีกรรมสามารถเชื่อมโยงกับงานของกันหา สีกุนวง (2559) ซึ่งชี้ว่าวัตถุพิธีกรรมมิได้เป็นเพียงองค์ประกอบทางศิลปกรรม หากแต่เป็นสื่อเชิงสัญลักษณ์ที่บรรจุอัตลักษณ์ ความศักดิ์สิทธิ์ และความหมายทาง

วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ งานดังกล่าวช่วยสนับสนุนการอธิบายว่า เสื้อผ้าและเครื่องประกอบพิธีในพิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้าทำหน้าที่เป็นสัญญะสำคัญในการสื่อสารและตอกย้ำความเป็นไทพวน

3.3 ถ่ายทอดความเชื่อและคุณค่าทางวัฒนธรรม

พิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้าทำหน้าที่เป็นสื่อการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมแบบไม่เป็นทางการ สอดคล้องกับแนวคิดด้านการสื่อสารเชิงวัฒนธรรมที่มองว่าพิธีกรรมเป็นกระบวนการถ่ายทอดความหมายและคุณค่าทางสังคมผ่านสัญลักษณ์และการปฏิบัติร่วมกันมากกว่าการเรียนรู้ผ่านการสอนอย่างเป็นทางการ พิธีกรรมจึงเป็นพื้นที่ที่สมาชิกชุมชนได้เรียนรู้ระบบความเชื่อ จริยธรรม และแบบแผนการดำรงชีวิตผ่านการมีส่วนร่วมโดยตรง

การใช้เสื้อผ้าเป็นองค์ประกอบสำคัญของพิธีกรรม ซึ่งทำหน้าที่เป็นตัวแทนของสมาชิกในครอบครัว สะท้อนแนวคิดเชิงสัญลักษณ์ที่อธิบายว่าวัตถุในพิธีกรรมมิได้เป็นเพียงสิ่งของ หากแต่เป็น “พาหะของความหมาย” ที่เชื่อมโยงปัจเจก ครอบครัว และโลกจิตวิญญาณ ประเด็นนี้สอดคล้องกับงานของวรรณภา จันทร์อ่อน และอุมารินทร์ ตุลารักษ์ (2557) ที่ชี้ว่าเครื่องประกอบพิธีและตัวบทพิธีกรรมของชาวไทพวนทำหน้าที่เป็นสื่อความหมายในการติดต่อกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์และการสะท้อนอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ นอกจากนี้ความประณีตในการเตรียมเครื่องประกอบพิธีและการปฏิบัติตามขั้นตอนอย่างเคร่งครัด สามารถอธิบายได้ผ่านแนวคิดเรื่องสัญลักษณ์ทางวัตถุและการกระทำในพิธีกรรม ซึ่งพระครูศรีปัญญาวิกรม และคณะ (2563) อธิบายว่าสัญลักษณ์เหล่านี้ทำหน้าที่หล่อหลอมคุณค่าทางจริยธรรม เช่น ความกตัญญู ความศรัทธา และความสามัคคี การเรียนรู้คุณค่าดังกล่าวเกิดขึ้นผ่านการปฏิบัติซ้ำและการสังเกตแบบมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ ในขณะเดียวกันการอุทิศส่วนบุญกุศลให้แก่บรรพบุรุษในพิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้ายังสะท้อนบทบาทของพิธีกรรมในฐานะกลไกการหล่อหลอมคุณค่าทางจริยธรรมและความมั่นคงทางจิตใจ ซึ่งสอดคล้องกับงานของหงษ์ บรรเทิงสุข (2560) ที่พบว่าพิธีกรรมและความเชื่อพื้นบ้านมีบทบาทในการเยียวยาทางอารมณ์ สร้างความรู้สึกมั่นคง และเสริมพลังชีวิตให้แก่ผู้เข้าร่วมพิธีในบริบทชุมชน

3.4 สร้างความมั่นคงทางจิตใจ

พิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้ามีบทบาทในการสร้างความมั่นคงทางจิตใจให้แก่ผู้เข้าร่วมพิธี สามารถอธิบายได้ผ่านกรอบแนวคิดด้านพิธีกรรมในฐานะกระบวนการจัดการความไม่แน่นอนของชีวิต อธิบายว่าพิธีกรรมทำหน้าที่ช่วยลดความวิตกกังวลและสร้างความรู้สึกมั่นคงให้กับมนุษย์ โดยเฉพาะในช่วงเวลาสำคัญของชีวิตหรือช่วงเปลี่ยนผ่าน เช่น การเริ่มต้นปีใหม่ การนำเสื้อผ้าที่เข้าร่วมพิธีกลับมาสวมใส่หลังเสร็จสิ้นพิธีจึงไม่ใช่เพียงการปฏิบัติตามความเชื่อ หากแต่เป็นการสื่อสารเชิงสัญลักษณ์ถึงการเริ่มต้นชีวิตใหม่ภายใต้การคุ้มครองของสิ่งศักดิ์สิทธิ์และบรรพบุรุษประเด็นดังกล่าวสอดคล้องกับงานของหงษ์ บรรเทิงสุข (2560) ที่ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านพิธีกรรมและความเชื่อในการดูแลสุขภาพจิตของผู้สูงอายุ และพบว่าพิธีกรรมทำหน้าที่เป็นกระบวนการเยียวยาทางจิตใจ ช่วยเสริมสร้างกำลังใจ ความหวัง และความมั่นคงทางอารมณ์แก่ผู้เข้าร่วมพิธี ภายใต้ความเชื่อว่าชีวิตยังอยู่ภายใต้การคุ้มครองของพลังศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งสอดคล้องกับกรณีพิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้าที่ช่วยให้สมาชิกในครอบครัวรู้สึกสบายใจและมั่นใจต่อการดำเนินชีวิตในปีใหม่ นอกจากนี้ ความมั่นคงทางจิตใจที่เกิดจากพิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้าไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะในระดับปัจเจกเท่านั้น หากยังขยายไปสู่ระดับครอบครัวและชุมชน ผ่านการมีส่วนร่วมร่วมกันในการประกอบพิธีและความเชื่อว่าชะตาชีวิตของสมาชิกในครอบครัวเชื่อมโยงกันเป็นหนึ่งเดียว ลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับข้อค้นพบของยโสธารา ศิริภาประภากร และคณะ (2565) ที่ชี้ว่าพิธีกรรมสื่อสารดวงวิญญาณทำหน้าที่เป็นพื้นที่รวมตัวของเครือญาติและชุมชน ช่วยสร้างความสามัคคี ความเอื้ออาทร และความมั่นคงทางจิตใจร่วมกัน

ดังนั้น บริบทของชาวไทพวนและพิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้าในจังหวัดนครนายกจึงสะท้อนให้เห็นว่าพิธีกรรมมิใช่เพียงผลผลิตของอดีต หากแต่เป็นกระบวนการสื่อสารเชิงวัฒนธรรมที่ยังคงมีพลวัตและความหมายในสังคมร่วมสมัย พิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้าทำหน้าที่เป็นทั้งพื้นที่ทางสังคม พื้นที่ทางจิตวิญญาณ และพื้นที่ของการสื่อสารที่ช่วยธำรงอัตลักษณ์ ความสัมพันธ์ และความมั่นคงของชุมชนไทพวนให้ดำรงอยู่อย่างต่อเนื่องท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคมปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

จากผลการศึกษาการสื่อสารเชิงวัฒนธรรมผ่านพิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้า: กรณีศึกษาชาวไทพวน จังหวัดนครนายก พบว่า พิธีกรรมดังกล่าวไม่ได้เป็นเพียงการปฏิบัติตามความเชื่อ หากแต่เป็น “ระบบการสื่อสารเชิงวัฒนธรรมที่มีชีวิต” ที่มีองค์ประกอบของการสื่อสารครบถ้วน และยังมีบทบาททำหน้าที่เชื่อมโยงระหว่างมนุษย์ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ บรรพชน และชุมชนอย่างเป็นองค์รวม ซึ่งองค์ความรู้ของพิธีกรรมดังกล่าวเริ่มมีความเสี่ยงสูงต่อการสูญหาย เนื่องจากผู้รู้ที่เป็นผู้อาวุโสของชุมชนเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่อาจมีปัญหาเรื่องสุขภาพและความจำ วัฒนธรรมชุมชนที่มีคุณค่าบนความหลากหลายทางวัฒนธรรมควรได้รับการสืบทอดต่อไป จึงควรให้ความสำคัญกับการบันทึกและถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับพิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้าอย่างเป็นระบบ เพื่อธำรงรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ให้เลือนหายไปตามการเปลี่ยนแปลงของสังคม พร้อมทั้งส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนรุ่นใหม่ในกระบวนการประกอบพิธีกรรมเพื่อสร้างความต่อเนื่องในการสืบทอดวัฒนธรรม นอกจากนี้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรนำพิธีกรรมดังกล่าวไปใช้เป็นสื่อการเรียนรู้ด้านอัตลักษณ์และความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยคำนึงถึงบริบท ความเชื่อ และความศรัทธาของชุมชนเป็นสำคัญ เพื่อให้การอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ทางวัฒนธรรมเป็นไปอย่างเหมาะสมและยั่งยืน

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. งานวิจัยครั้งต่อไปอาจขยายขอบเขตการศึกษาไปยังชุมชนไทพวนในพื้นที่จังหวัดอื่น ๆ หรือกลุ่มชาติพันธุ์ไทกลุ่มใกล้เคียง เพื่อเปรียบเทียบบทบาทของพิธีกรรมในฐานะกระบวนการสื่อสารเชิงวัฒนธรรมอันจะช่วยให้เห็นทั้งความเหมือนและความแตกต่างของรูปแบบพิธีกรรม ระบบความเชื่อ และการธำรงอัตลักษณ์ในบริบทพื้นที่ที่หลากหลายมากขึ้น

2. งานวิจัยในอนาคตอาจนำกรอบทฤษฎีจากศาสตร์อื่น ๆ เช่น จิตวิทยาวัฒนธรรม มานุษยวิทยาการแพทย์ มาใช้วิเคราะห์พิธีกรรมเพิ่มเติม เพื่ออธิบายบทบาทของพิธีกรรมในด้านความมั่นคงทางจิตใจ การเยียวยาทางอารมณ์ และการจัดการความไม่แน่นอนของชีวิตได้อย่างลุ่มลึกยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

กันหา สีกุนวง. (2559). ฮางฮดสรง : สื่อสัญลักษณ์ สุนทรียภาพ พิธีกรรมและความเชื่อในแขวงหลวงพระบาง นครหลวงเวียงจันทน์ และแขวงจำปาสักของ สปป.ลาว. *วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 8*(2), 60-77.

กาญจนา แก้วเทพ. (2553). การสื่อสารในพิธีกรรม พิธีกรรมในการสื่อสาร. *วารสารวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, 5*(1), 1-26.

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2540). *วัฒนธรรมกับการพัฒนา: ทางเลือกของสังคมไทย*. โรงพิมพ์การศาสนา.

คำหลวง หน่อคำ. (2555). *ประวัติศาสตร์เมืองพวน*. กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม.

เจนสุดา สมบัติ. (2548). *“ความเป็นพวน” ในปรากฏการณ์ความเป็นไทยร่วมสมัย* [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต]. คลังสารสนเทศดิจิทัล มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. https://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/Info/item/dc:113840

ทองดา คลังฤทธิ์, ยโสธารา ศิริภาประภากร และสุริยา คลังฤทธิ์. (2564). การศึกษาเครื่องประกอบในพิธีกรรมของชาวไทยเชื้อสายเขมร. ใน *การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 3 พระพุทธศาสนาและปรัชญา: แนวคิด มุมมอง สังคมยุคหลังโควิด 19* (หน้า 492-499). คณะพระพุทธศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, นครปฐม.

บุนมี เทบสีเมือง. (2553). *ความเป็นมาของชนชาติลาว การตั้งถิ่นฐานและสถาปนาอาณาจักร*. สุขภาพใจ.

ประดิษฐ์ ศิลาบุตร. (2558). *พวน. ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพนางสำลี โตสุรัตน์*. มปท.

เปรมวิทย์ วิวัฒนเศรษฐ์. (2561). อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ในพิธีกรรมแห่งชีวิตชาวไทลื้อ จังหวัดพะเยา. *วารสารมหาวิทยาลัยพายัพ, 28*(2), 173-189. https://doi.org/10.14456/pyuj.2018.29

พงษ์ พันธุ์ศิริ. (2557). *1,162 ปี อาณาจักรพวน ไทยพวนเมืองสุพรรณบุรีมาจากไหน.* รุ่งแสงการพิมพ์.

พระครูศรีปัญญาวิกรม, ชยาภรณ์ สุขประเสริฐ, และวิเชียร ชาบุตรบุณฑริก. (2563). สัญลักษณ์และพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาของชุมชนอีสานใต้: รูปแบบ พัฒนาการ และคุณค่าเชิงจริยธรรม. *วารสารวิชาการ มจร บุรีรัมย์*, 5(2), 134-146.

โพไซ สุนนะลาด. (2537). *ดนตรีกับวิถีชีวิตของชาวไทพวนที่แขวงเชียงขวางแห่งประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว* [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

ภาณุวัฒน์ สกุลสืบ. (2565). *“น้ำ” ในระบอบประเพณีและพิธีกรรมของไทย* [วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต]. NU Intellectual Repository. https://nuir.lib.nu.ac.th/dspace/handle/123456789/5893

ยโสธารา ศิริภาประภากร, สุริยา คลังฤทธิ์ และสำเริง อินทยุง. (2565). การศึกษาความเชื่อในพิธีกรรมสื่อสารดวงวิญญาณของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรที่อาศัยในเขตตำบลนอกเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์. *วารสารศิลปะและวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำมูล, 11*(2), 15-23. https://doi.org/10.14456/acj.2022.8

วรรณภา จันทร์อ่อน และอุมารินทร์ ตุลารักษ์. (2557). การสื่อความหมายทางวัฒนธรรมในพิธีกรรมและตัวบทแต่งแก้เสียเคราะห์ของชาวไทพวนบ้านผือ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี. *วารสารวิจัยเพื่อพัฒนาสังคมและชุมชน มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, 2*(1/3), 26-35.

สิลา วีระวงส์. (2539). *ประวัติศาสตร์ลาว*. มติชน.

หงษ์ บรรเทิงสุข. (2560). ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านพิธีกรรมและความเชื่อในการดูแลสุขภาพจิตของผู้สูงอายุในชุมชนโพนเมือง อำเภอเหล่าเสือโก้ก จังหวัดอุบลราชธานี. *วารสารวิจัยสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, 6*(2), 30-42.

Amri, Y. K. (2025). The Symbolic Meaning of Culture in the Seven-Monthly Ceremony: CS. Peirce’s Semiotic Perspective. *Jurnal Ilmiah Pendidikan Profesi Guru, 8*(2), 307-318. https://doi.org/10.23887/jippg.v8i2.102114

Anderson, H. (2011). Siblings in Cyberspace: Carey's Ritual Model of Communication in the Digital Age. *Intersect: The Stanford Journal of Science, Technology, and Society, 4*, 92-100.

Behera, P. (2024). A Framework of Semiotics Theory to Understand the Signs and Their Meaning in Society. *International Journal of Arts Architecture & Design*, 2(1), 77–83. http://doi.org/10.62030/2024JanuaryArticle6

Carey, J. (1989). *Communication as Culture*. Routledge.

Futaqi, S., & Yenuri, A. A. (2023). Ritual Communication in Learning Islam in Multi-Religious School. *Journal of Islamic Education and Ethics, 1*(1), 38–51. https://doi.org/10.18196/jiee.v1i1.4

Geertz, C. (1973). *The Interpretation of Cultures*. Basic Books.

Hanson, F. Allen. (1981). The Semiotics of Ritual. *Semiotica, 33*(2), 169-178.

Jadou, S. H., & Al Ghabra, I. M. M. (2021). Barthes' Semiotic Theory and Interpretation of Signs. *International Journal of Research in Social Sciences & Humanities, 11*(3), 470-482 http://doi.org/10.37648/ijrssh.v11i03.027

Lotman, J. M. (1984). O semiosfere. *Trudy po znakovym sistemam, 17*, 5-23. https://www.sav.sk/ journals/uploads/05201305163643_2004_2_3_lotman.pdf

Loung Lyan, S., Phrakrupariyatijetiyanuruksa, Chanraeng, T., & Sasong, S. (2025). An Analytical Study on The Guru Worship of Tai Yai Buddhists in Chiang Mai Province. *Journal of Buddhist Studies*, *16*(1), 48–60.

Tkhorzhevska, T. (2024). Ritual Model of Communication: Interpretations and Applications. *Dialog: Media Studios, 30*, 185-193. https://doi.org/10.18524/2308-3255.2024.30.318432

Turner, V. (1969). *The Ritual Process: Structure and Anti-Structure.* Cornell University Press.